

ПАТРИЈАРХ СРПСКИ ПАВЛЕ

ДА НАМ БУДУ ЈАСНИЈА НЕКА ПИТАЊА НАШЕ ВЕРЕ

XXIX - Правилно читање возгласа у молитвама (благословен...свагда и сада...векове векова)

ПИТАЊЕ: По црквенословенском Службенику, крај возгласа читали смо сви једнако. И у Грчкој их сви свештеници читају као што пише, једнако.

Сада, пак, при прелазу на савремени говорни језик, многи свештеници не читају ни возгласе, поготово њихове завршетке, ни по званичном преводу Светог Архијерејског Синода, ни по некоме од пре тога штампаних превода, него их преводе на свој начин.

Сматрам да би било добро појаснити онај низ именица и прилога за време на крају возгласа. Макар ће неки прихватити разлоге, те ово шаренило бар мало смањити.

ОДГОВОР: Јасно је да су како старословенски текстови црквених молитава и узгласа превођени са грчког језика, а тако се поступило и при преводу на савремени српски језик. Но за читаво то време богослужења на старословенском и црквенословенском језику, мало се ко усудио да мења који израз. Прелаз, пак, на говорни језик пружио је прилику свакоме да покаже своје знање шта је боље, лепше и тачније.

Покушаћу, према изнетом предлогу, да укажем на смисао појединих речи у узгласима, особито њихових завршетака, да би било јасније зашто су оне у овом облику прихваћене у преводу Комисије, а који је Свети Архијерејски Синод примио као званични превод Службеника.

Напоменућу претходно да неколико узгласа, такође псалама и црквених песама, употребљавају речи „благослов“, „благословити“ у односу човек-Бог, то јест да их људи упућују Богу: „Благословен Бог наш свагда...“, „Благосиљај душо моја Господа...“, „Ти Господе благосиљаш оне који тебе благосиљају...“ и тако даље. На први поглед оваква употреба речи „благослови“ као да стоји у супротности са казивањем апостола Павла: Ван свакога је спора да већи благосиља мањег (Јеврејима 7, 7).

Несумњиво кад се речи „благослов“, „благословити“ узму у основном смислу Божјег милосрђа, доброте и благодатне помоћи, које Он упућује људима, да се њихов смисао и дејство може упутити само од Бога људима, од Створитеља створовима, од Бесмртнога смртнима, а никако обратно.

Но, размотри ли се етимолошки порекло ових речи, видећемо да су оне превод грчких речи *евлогиа* и *евлогин*. Даљим разматрањем сазнаћемо да ове грчке речи нису прости, него сложенице, настале од двеју речи *ев* = добро и *лего* = говорим, те у буквалном смислу значе о неком добро говорити, некога хвалити, славити.

Облик сложеница имају и старословенске речи, и наше савремене, „благослов“ и „благословити“, сложене као и грчке од *благо* = добро и *словити* = говорити. Стога имају и оне значење

хвалити, славити. Дакле, „Благосиљај душо моја Господа“ значи слави, хвали душо моја Господа; Благословен Бог наш – Слављен је Бог наш; Господе, Ти благосиљаш оне који Тебе прослављају и тако даље. Употребљени, дакле, у овом смислу, свакако да ови изрази неће бити у супротности са казивањем Светог апостола Павла.

Сада да кажемо неколико речи и о завршецима појединих узгласа, за које рекосмо да су, као и узгласи у целини, стари превод са грчког.

Да узмемо одмах узглас којим почиње вечерња и јутрења и многи други чиновни: „Благословен Бог наш всегда, ниње и присно и во вјеки вјеков.“ У савременом језику он гласи: „Благословен Бог наш свагда, сада и увек и у векове векова.“ Да су до данас сачувани у говору прилози за време *ниње и присно*, узглас би гласио и сада како је преведен у старини и како се говорио вековима. Но, како су те речи застареле, уместо њих употребљавају се прилози *сада*, који потпуно одговара прилогу *ниње*. Уместо *присно* употребљава се прилог *увек*, који је постао од корена *век* и лексички одаје своје порекло.¹

Речи *у* и *у векове векова* гласе исто као и у старини и одговарају грчким *ке ис тус еонас тон еонон*.

Размотримо ли пак друге узгласе, видећемо да у својим завршецима немају све речи из наведеног узгласа. Већина од њих, на вечерњи, јутрењи и све три Литургије, немају реч *свагда*.² Неки узгласи немају ни речи *сада* и *увек*.³ Завршеци, пак, других узгласа немају чак ниједну именицу ни прилог за време.⁴ Обративши се нашим старим рукописима, видећемо да су завршеци неких узгласа који сада имају све прилоге за време са *свагда*, *сада* и *увек* и у *векове векова*, тада говорени без иједног од њих. На Великом входу пролазећи храм, моле се оба (=свештеник и ђакон) за све говорећи: „Све вас да помене Господ Бог у Царству Своме“ и ништа више.⁵ А тако је и у грчким рукописима.⁶ Истим речима благосиља свештеник ђакона по преносу Часних Дарова на Свети престо при Великом входу: „Да те помене Господ Богу Царству Своме.“⁷

Но већина узгласа и сада и у старини, као што рекосмо, немају речи *свагда*. Без ње је и Мало славословље: „Слава Оцу и Сину и Светоме Духу, и сада и увек и у векове векова. Амин.“, које потиче из дубоке старине.⁸

Обратимо ли се најдубљој старини, апостолском добу, наћи ћемо и онде поједине узгласе и њихове завршетке. Како се завршавало „благосиљање Духом“, на које су сабрани верни одговарали „Амин“, апостол Павле не наводи (1. Коринћанима 14, 16). Али на другим местима он наводи молитвене завршетке који су сасвим узгласи: „А Цару векова, Непролазноме, Невидљивоме, Јединоме Премудроме Богу, част и слава у векове векова. Амин.“; „А Бог мира, Који подиже из мртвих великога Пастира оваца, ... нека вас усаврши у сваком делу доброме... кроз Исуса Христа, Које слава у векове векова.“; „А Богу и Оцу нашему слава у векове векова... Амин.“ (1. Тимотеју 1, 17; Јеврејима 13, 20-21; Филипљанима 4, 20). Сличан се узглас наводи и у Откривењу Светог Јована Богослова: „Ономе што седи на Престолу, и Јагњету, благослов и част и слава и моћ у векове векова“, на што четири жива бића одговарају „Амин“ (Откривење 5, 13-14).

Наставимо ли даље разматрање и пређемо у Стари Завет, наћи ћемо и онде молитвене завршетке који су послужили за узор новозаветним и нашим данашњим узгласима. То се особито види у псалмима, али и у другим старозаветним књигама.

Првобитно, при молитвеном призивању Бога изражавана су поједина својства Његове природе: свезнање (Он је Бог Који види – 1. Мојсијева 16, 13); узвишеност (Бог највиши, Бог богова, Бог Небески – 1. Мојсијева 14, 18; 5. Мојсијева 10, 17; Јездра 5, 12); Бог Светих (Бог Авраама, Исаака и Јакова – Исуса Навина 3, 10); Бог Живи (Јеремија 10, 10); Бог Ревнитељ (Исуса Навина 24, 19); Судија Праведни (Псалам 7, 12); Бог Свемогући (грчки *Пантократор* јеврејски *Саваот/Цаваот* – 1. Царевима 1, 11).

Патријарх Авраам први назива Бога Вечним (грчки *еониос* 1. Мојсијева 21, 33). Сматрам да поред самобитности Највишег Бића, коју изражава реч Божја дата Мојсеју на Синају: „Ја сам Онај Који Јесте“ (2. Мојсијева 3, 14-15), то јест Онај Који постоји, има Своје постојање од Самога Себе, да та реч укључује у себи и појам вечности, да Бог постоји одувек. Све друго што постоји, постоји од Њега, има свој почетак од Њега Који нема почетка ни краја, него постоји од вечности, у сталној садашњости (Псалам 101, 26). Како се Име Божје није смело јавно исказивати, то је оно изражавано појмовима вечности. Тако је онда бивало и у молитвеним завршецима упућеним Богу у знак вере у Његову милост да ће упутити добро праведницима, а по правди казнити грешнике; вере, дакле, да то хоће и може учинити.⁹ Ти завршеци изражавали су вечност било речима од *колена до колена*, или *увек*, или са оба израза заједно: „Воља Господња остаје до

века, мисли срца Његова од колена до колена“ (Псалам 32, 11), а поготово удвојеном речју век: „Господ ће владати увек и у век века“ (Псалам 9, 37).

Треба уочити да они изрази који исказују милост и правду Божју упућени људима у трајању од колена до колена, или у век, означавају овај век, време на земљи до краја овог света.¹⁰ Исти ови изрази од колена до колена, или у век, поготово узети заједно, или удвојена реч у век, кад су упућени на Бога непосредно, без обзира на његово дејство према људима, онда они означавају не само време на земљи, него вечност у којој Бог пребива.¹¹

*

Сматрам да сада можемо сагледати јасније како је током времена дошло до садашњих узгласа и њихових завршетака.

Из свега изнетог види се да су од апостолског времена завршеци узгласа у векове векова. Доцније се тај завршетак проширује са сада и увек, као што изнесмо да гласи Мало славословље у житију мученице Евгеније, пострададе крајем II века.

Најзад, у завршецима узгласа јавља се прилог *свагда*. Према подацима са којима сада располажемо, појављује се у грчком рукопису „Диатакис тис тиас иерургиас“ из XII-XIII века, и то двапут на проскомидији и двапут на Златоустовој Литургији.¹² Тако је било и у грчким и нашим рукописима све до XVII-XVIII века, кад је прилог *свагда* унет и у друге узгласе, особито при преносу Часних Дарова на Великом входу, те се на Литургији Светог Јована Златоуста, заједно са Проскомидијом, до данас употребљава 20 пута.

Сматрам да је прилог *свагда* уведен да би појаснио остале прилоге завршетака узгласа. Реч *свагда* (грчки *пантоте*), узета сама изражава собом целокупност трајања, постојања, садашњости и будућности. Она би могла заменити собом оне остале речи за трајање, али уопштено. Кад се пак употреби заједно са њима, њену уопштеност објашњавају подробније и јасније оне остале. Речи *сада* и *увек* исказују време садашње и будуће све до краја овог еона, док траје овај свет, ово небо и земља.

Речи у векове векова (грчки *ис тус еонас тон еонон*) имају есхатолошки смисао, време без краја кад настане ново небо и нова земља Царства Небескога (Откривење 4, 10), кад се односе на људе. А кад се односе на Бога, или посебна лица Свете Тројице, онда, као што је већ речено, изражавају вечност, трајање без почетка и краја, сталну садашњост у којој Бог постоји и живи.

Гласник, април 1996.

НАПОМЕНЕ:

¹ Није само у нашем језику случај да је прилог *увек* истог корена са именицом *век*, него је тако и у грчком, у коме је одговарајући прилог *αι* постао од корена од кога је и именица *еон*.

² Цео завршетак, са *свагда*, *сада* и *увек* и у векове векова, имају на вечерњи 2 узгласа; на јутрењи 2; на проскомидији 10; на Литургији Златоустовој 12, Василијевој 8; Пређеосвећених Дарова 2.

-Завршетак без *свагда* имају на вечерњи 23, на јутрењи 32, на проскомидији 3, на Литургији Златоустовој 20, Василијевој 20, Пређеосвећених Дарова 17 узгласа.

-На молитвословљима у Требнику, завршетак са *свагда* има узглас Благословен Бог наш. Апсолутна већина осталих су без те речи.

³ Јер је Твоја сила и слава у векове векова – молитва пред почетак Проскомидије, при узимању времена „Госпде, пружи руку Своју...“ (Службеник Комисије Светог Архиепископског Синода, Београд 1986, страница 54). А тако је и на крају молитава светог Јефрема Сирина: „Јер си благословен у векове векова.“

⁴ Трећа молитва жени кад роди дете – Црквенословенски Требник, Београд 1956, страница 5; Молитва чина крштења „в кратце, страха ради сматнаго“ – Црквенословенски Требник, Београд 1956, страница 68; Молитва прва и друга по Еванђељу, супружницима чад неимушних, странице 561, 562; Молитва пета и седма чина бездождија, Требник, Москва 1884, листови 204а, 205а.

⁵ Рукописни Службеник Музеја СПЦ у Београду број 227; XIV век, лист 27а. Тако и број 108, XV век; бројеви 117, 214, 215, 238, XVI век; бројеви 4, 224, XVII век.

⁶ J. Goar, Евхологион, Венеция 1730, Варие лекционес, страница 81; Диатаксис тис тиас литургиас, рукопис Народне библиотеке, Атина, XII-XIII век, као и у таквом Диатаксису патријарха Филотеја XIV век (упореди Панајотис Трембелас, Е трис литургие, Атина 1935, страница 9).

⁷ у оба Диатаксиса, Панајотис Трембелас, страница 10; J. Goar, Евхологион, Венеция 1730, Варие лекционес, страница 81.

⁸ Најпростији његов облик био би: „Њему (=Христу) слава у векове!“ (Римљанима 11, 36). Само са једним прилогом за време јавља се ово славословље у тексту Новог Завета у Матејевом Еванђељу, по Молитви Господњој, од VIII-IX века: „Јер је Твоје Царство и сила и слава у векове“ (Е. Nestle, Novum Testamentum Graece, 22. издање Штутгарт, 1956, страница 13). Како овог славословља нема по Молитви Господњој у Лукином Еванђељу, нити у Матејевом пре VIII-IX века, биће да је оно дошло у ово Еванђеље из литургичке праксе (М. Скабаланович, Толковиј Типикон, випуск II, Кијев 1913, страница 19). Но већ у житију свете мученице Евгеније, с краја II века, налази се Мало славословље у садашњем облику: „Слава и част Оцу и Сину и Духу Светоме, сада и увек и у векове векова“ (М. Скабаланович, Толковиј Типикон, випуск II, Кијев 1913, страница 20.).

⁹ Тај смисао имају и садашњи узгласи. Но, поред тога, они враћају наше мисли од људских потреба, изражених у јектенијама и молитвама, прослављању Бога, што је главни циљ постојања света, људи и анђела (упореди М. Скабаланович, Толковиј Типикон, випуск II, Кијев 1913, страница 98).

¹⁰ „Урачуна му се (=Финесу) у правду од колена до колена“ (Псалам 105, 31); „*Нећеш ускратити милости дому Моме до века*“ (1. Царевима 20, 15); Обрезање ће бити „*Завет Мој... Завет вечни*“ (1. Мојсијева 9, 12); „Пропашће непобожни и име његово одбацићеш у век и у век века“ (грчки *ис тон еона ке ис тон еона сонос Псалам 9, 6*); „*Дуга ће Моја бити знак између Мене и вас у векове вечне*“ (1. Мојсијева 9, 12); „И преузеће Царство Свеци Вишњег и држаће га до века векова“ (еос еоностон еонон Данило 7, 18).

¹¹ „Царствоваће Господ Бог твој, Сионе, од колена до колена“ (Плач Јеремијин 5, 10); „Благословен Господ Бог Израилев од века и до века, и сав ће народ рећи: „Амин““ (1. Дневника 16, 36).

¹² упореди Панајотис Трембелас, Е трис литургие, Атина 1935, странице 2-15. У сличном Диатаксису тис тиас литургиас, патријарха Филотеја, из XIV века, јавља се на Проскомидији 3 пута и 3 пута на Златоустовој Литургији (Панајотис Трембелас, Е трис литургие, Атина 1935, странице 2-15).

